

La noche del cazador (1955), de Charles Laughton: Una faula americana i universal

Júlia Pons

El 1955 el prestigiós actor d'origen britànic Charles Laughton rodà als Estats Units la que seria la seva única pel·lícula com a director: *La noche del cazador*. Una obra insòlita en el panorama del cinema nord-americà realitzat fins aleshores. Una inclassificable, arriscada i reeixida narració que combina elements de cinema de terror, policíac i d'aventures sobre l'estructura d'un conte de fades d'aire oníric.

A *La noche del cazador* s'ajunten amb fortuna els ingredients d'un clàssic: magnífiques interpretacions dels protagonistes —Robert Mitchum brodà el paper de malvat, en una de les millors actuacions de la seva llarga carrera, vora la sempre meravellosa Lillian Gish, mite del cinema americà dels anys vint i actriu predilecta de D.W. Griffith, el "pare del cinema", i una destacable Shelley Winters (futura mare de Dolores Haze a *Lolita*), a més d'un plantell de secundaris memorables—, un bon ritme narratiu, pausat però decidit, unit a la banda sonora de Walter Schumann, inspirada en cançons populars de la Vall de Ohio, i l'excel·lent fotografia de Stanley Cortez (que havia treballat amb Fritz Lang i Orson Welles), essencials per a dotar les imatges de força dramàtica i de la singular atmosfera de fantasia, de realitat somniada, que caracteritza la narració, una sensació d'irrealitat que contrasta amb un guió de lògica rigorosa, sense fissures, inspirat en la novel·la original de Davis Grubb, qui participà en l'elaboració final del guió, i esbossà part dels decorats.

En plena època del Technicolor, Charles Laughton optà per un format clàssic, en blanc i negre. Abunden els interiors, claustrofòbics, plens d'ombres i claroscurs inquietants, les escenes noctur-

nes —la pel·lícula es rodà en gran part als estudis de la RKO i la Republic Pictures—, asfixiants i contraposades a les panoràmiques diürnes dels camps oberts i detalls del món rural. Veles, torxes i boires pròpies del cinema d'intriga o de terror contrasten amb detalls diàfans del món camperol.

Amb *La noche del cazador* el director va voler retre un personal homenatge a D.W. Griffith (*El nacimiento de una nación*, *Intolerancia*...), "pare del cinema modern" i el seu particular univers romàntic, purità i sentimental; igualment hi trobem ressons dels grans films del cinema mut i elements del conte gòtic. Laughton demostrà una gran creativitat i sensibilitat poètica com a director, en una agosarada mescla d'horror i humor amb una esplèndida posada en escena d'estil expressionista.

Una faula per adults

L'argument sobre el qual s'aniran bastint qüestions més complexes, és senzill i sòlid; tot, en *La noche...*, gira entorn de l'eterna lluita entre el Bé i el Mal. Seguint el conte clàssic, hi trobem un ogre malvat —un dels més inquietants de la història del cinema—, el fals predicador Harry Powell (Robert Mitchum), uns nens, una fada benefactora...

Powell segueix una religió particular, "la que Jehovà i jo hem acordat", declara, amb el punyal amagat vora la Bíblia, mentre va fent camí amb la fortuna de dones vídues. Detingut per robar un cotxe, cau a la presó, i, per a la seva alegria, a la mateixa cel·la que Ben Harper (Peter Graves), condemnat a la forca per atracar un banc. La seva jove vídua, Willea Harper (Shelley Winters), serà la propera víctima

de Powell, abans que comenci a empaitar els seus fills John i Pearl (Billy Chapin i Sally Jane Bruce) tot cercant els diners que el seu pare amagà a la pepa de pedaç que porta sempre la nena. En la seva desesperada fugida, els nens toparan amb l'ajut de la "fada", la vella, bondadosa i enèrgica dama Rachel Cooper (Lillian Gish), que acull nens abandonats i farà front al "monstre" amb el curiós ajut de les paraules encantades d'una cançó religiosa.

Tot i situar-se en una petita ciutat vora el riu Ohio, al sud dels Estats Units en l'època de la depressió de finals dels anys vint, l'ambientació, amb detalls costumistes de la vida rural nord-americana, és d'un realisme només aparent. L'escenografia té l'aire graciosament artificial d'una estampa nadalenca, ja que *La noche del cazador* és també una faula de Nadal amb profundes ressonàncies bíbliques: el rostre lluminós de Lillian Gish obre i tanca el film, emmarcant així la terrorífica història dins una mena de conte exemplificador. A l'inici, apareix retallada sobre un cel ple d'estels, envoltada de les carones dels seus nens acollits, com una graciosa constel·lació la senyoreta Cooper explica als nens una sèrie de cites bíbliques sobre la compassió ("No jutgis..."), la humilitat ("els lliris de la vall"), i la base de la història: el Bé i el Mal ("Un arbre bo no pot donar mals fruits, igual que un arbre un arbre dolent no pot donar mals fruits... pels seus fruits els coneixereu"), abans d'alertar sobre els falsos profetes ("compte amb els llops amb pell d'anyell"). La càmera davalla a la terra, i comença la intriga, marcada visualment per una visió panoràmica d'un camp amb infants jugant fins a tancar-se en un pla detall que fa impacte: la violència s'insinua en les sabates mig arrencades del peu d'una dona.

A *La noche del cazador* hi ha paisatges i personatge que ens recorden vivament el *Tom Sawyer* o *Huckleberry Finn* de Mark Twain: el gran riu, amb vaixell de vapor inclòs, la vida a l'aire lliure dels nens i les seves aventures, els petits personatges del *Deep South* nord-americà —el vell pescador afeccionat a la beguda, els botiguers, la dama caritativa, el vividor— la vida de la comunitat entre la granja i l'església, les citacions de la Bíblia i sobretot, el conte com a *river movie*, el riu, escenari privilegiat del somni i camí de fugida als nens protagonistes. Una història molt arrelada en la imaginària nord-americana a la vegada que dotada de personatges i situacions universals.

Una petita gran pel·lícula, poètica i inquietant, que ha suportat molt bé el pas del temps, bastant millor que la majoria de produccions rodades en la segona meitat dels anys cinquanta. En situar la història en un món cinematogràfic imaginari, fora del realisme convencional, gràcies a la sensació de somni i fantasia que es desprèn continuament de les imatges, Laughton atorgà a *La noche del cazador* una mena d'intemporalitat.

El film resultà una petita obra mestra que ha guanyat el seu lloc a la història del cinema amb el pas del temps; en la seva estrena aconseguí bones crítiques però va ser un fracàs comercial, provocant

que Laughton no tornàs a dirigir: la indústria del cinema desaprofità un talent i creativitat més que evidents.

Atmosfera inquietant, somni expressionista

Visualment la pel·lícula deu molt al director de fotografia Stanley Cortez, que extreu de l'ombra dels objectes quotidians el màxim de misteri possible, i enquadra les escenes íntimes en estranys i inquietants angles. Un dels plans més impactants és el del cos de Willa ofegada dins el riu, fermada al cotxe, amb els cabells clars onejant suaument "com un camp d'herba cobert d'aigua", segons expressa plorós Birdie el pescador, en veure-la des de la seva barqueta. Tot sembla tret d'un somni, una imatge onírica, lluminosa i etèria, amb la melodia que l'acompanyava abans del seu assassinat resonant de fons. L'escena requereix una bona dosi de feina i enginy a l'equip tècnic.

La pel·lícula està plena d'escenes de caire clarament expressionista, tant per la il·luminació com

per la gestualitat teatralitzada, pròpia del cinema mut que exhibeix sovint Powell-Mitchum, o la disposició dels objectes: l'ombra del reverend, gegantina, projectant-se a la llum d'una farola sobre la paret de l'habitació dels nens i el rostre petit John; els rostres del Willa i Powell exaltats a la llum de les torxes en una austera missa; o l'habitació matrimonial —en la magistral seqüència prèvia a l'assassinat— més semblant a una cripta que a un dormitori, el sostre il·luminat en un angle opressiu, mentre Willa parla en veu baixa, el rostre del predicador en un violent clarobscur mira cap la mà esquerra amb la paraula Odi, alçada contra la paret, que brilla tènuelement; tot està com en suspens, Willa tanca els ulls; llavors, en una sèrie de ràpids moviments, aquesta mà baixa la persiana a la vegada que surt de la foscor la brillantor d'una navalla, i Powell s'acosta a Willa. Però no veiem res més: la narració juga hàbilment amb les el·lipses, o les suggerències, en contra de mostrar explícitament.

Igualment deutores d'aquesta estètica són les imatges a la llum de les velles del celler, els nens amagats i la silueta de l'ogre-predicador dalt de l'escala cridant-los amb una veu tan melosa com maligna —paradigma de tantes escenes de terror de cinema en el futur. Powell els persegueix amb els braços estesos com una figura grotesca, amb una gestualitat un tant còmica, engrunant-se els dits amb la porta i fent ganyotes com un dolent de dibuix animat (igualment de *cartoon* és la seva famosa riallada en ser ferit per la senyoreta Cooper).

Trobem sovint cruesa i lirisme en una mateixa seqüència, de la mateixa manera que escenes esgarifoses tenyides de comicitat o quasi grotesques. Algunes són gairebé petits poemes visuals, subtils, com quan la petita Pearl, sola al jardí, retalla dos ninots —ella i John— amb paper dels dòlars amagats. Al darrere, apareix l'ombra amenaçadora de "papa Powell" i contem la respiració mentre crida amb veu melosa "Chiiil...dren?". John aconsegueix distreure, i un pla detall mostra els dos ninots arrossegats pel vent just fins a topar amb les sabates fosques del predicador.

Una part especialment màgica és la llarga seqüència del riu, un "exterior d'estudi" molt ben recreat i que representa un món mític i oníric. Els nens fugen per poc de les urpes del malvat padrastrer en una seqüència memorable, amb la barca sota un cel ple d'estels, i van lliscant suaument riu avall. Mentre la nena canta una estranya i inquietant cançó de bressol ("Once upon a time, there was a pretty fly.."), la càmera adopta el curiós punt de vista dels animals en primer pla mirant-los des de la ribera fosca, en una seriació que va des de gripaus fins a tortugues i conills, tot representant una mena de transició en l'allunyament de l'amenaça i cap a un refugi en el simbòlic jardí lluminós i acollidor de Rachel Cooper. Seguint la lògica dels somnis, no importa el temps ni l'espai que s'allunyin de la casa, no importa la velocitat a la que fugin, l'urpa del perseguidor és implacable. La música de Schumann i la il·luminació de Cortez submergeixen l'espectador en un món de

conte, amb cases i figures d'animals retallades com ombres xineses i veus femenines entonant melodies acollidores, detalls deliciosos com quan la càmera segueix els germanets atemorits i afamegats entre les potes de les vaques, brilla una gota de llet abans de passar a la lluentor d'una lluna creixent que vetlla la son infantil, però aviat sonen les quatre notes que caracteritzen la presència del predicador a l'horitzó.

Mitchum i Gish

El predicador Powell és un malvat encara més terrible perquè ve embolicat amb una disfressa religiosa, amb una xerrameca sinuosa de paraules bíbliques sobre la recerca de la bondat i el rebuig del pecat. La seva capacitat de deixar els nens passant gana, aterrir-los i mostrar alhora un rostre amable a la gent, la seva veu sinuosa quan té les pitjors intencions el situa en la categoria dels malvats més inquietants a la pantalla. Sortosament per al personatge, Gary Cooper rebutjà el paper (temia que perjudicés la seva imatge), i Robert Mitchum acceptà encantat. Amb la seva mirada entre freda i melancòlica, la seva imatge de perdedor irònic i tipus aparentment dur i fred, donà l'aire que necessitava al reverend Powell i va obtenir molt bones crítiques per la seva excel·lent interpretació.

Un malvat així necessita una contrària de pes, i aquesta és Rachel Cooper, encarnada per Lillian Gish, que apareix "a vista de nen" (des dels peus la càmera viatja fins al rostre resplendent i bondadós), envoltada de l'aura romàntica i sentimental, com la que la caracteritzà de joveneta en els films de D.W.

Griffith. Lillian Gish va ser l'actriu predilecta del gran director, encarnant un prototip d'heroïna de l'Amèrica dels pioners, tendra, romàntica i sensible, de mirada càndida, l'objecte dels somnis d'adolescent de Griffith, fill d'un coronel sudista que sabia de memòria les poesies de Tennyson, amb una sensibilitat hereva del romanticisme victorià. El paper de Rachel Cooper té reminiscències d'aquestes heroïnes, una dolçor unida aquí a una gran fortalesa d'esperit. Lillian Gish, fora de prototips, va ser una gran actriu, model per a generacions d'actors posteriors, que continuà al món del teatre fins ben passats els seixanta anys, amb èxit de públic i crítica.

Eixos temàtics: amor i odi, la religió, els diners

La noche del cazador, tot i la claredat del seu argument, és una pel·lícula temàticament complexa. Com en els somnis, podem anar fent lectures més i més profundes del seu sentit des del més superficial i evident fins al més subtil i profund. Les constants al·lusions bíbliques, religioses (tant per part dels personatges com a la música o els motius visuals), fins i tot en forma de comentaris humorístics, no són mai gratuïtes. Es tracta d'una pel·lícula on un univers fantàstic, imaginari, emergeix d'objectes i situacions quotidianes, d'una història profundament arrelada en la vida americana i a la vegada en l'universal, com ho són totes les històries sustentades en el conte, la fàula, en l'imaginari col·lectiu.

L'eix primordial és l'enfrontament entre el Bé i el Mal, i tot el que d'aquesta confrontació es deri-

va. Entre l'amor i l'odi, les dues paraules que Harry Powell-Robert Mitchum porta tatuades a la mà dreta i esquerra respectivament, com veiem en la memorable escena on es presenta com a predicador i escenifica aquesta lluita amb les mans (fins i tot els qui no han vist la pel·lícula coneixen aquesta anècdota, o almenys la imatge de les paraules tatuades). Així sedueix d'entrada la crèdula, puritana i aparentment benèvola comunitat entre la qual es troba la seva propera víctima i esposa.

La noche del cazador suposa una reflexió contínua sobre el Bé i el Mal, l'amor i l'odi, la innocència i la culpabilitat, en un seguit de constants contraposicions i elements ambivalents: en els nens, bondadosos i també molt cruels quan canten la cançó del penjat i pinten despietadament una caricatura ofensiva davant els petits orfes; en el botxí que es penedeix del seu ofici cada cop que ha d'aplicar la forca; en el pare dels nens que ha matat pressionat per la situació econòmica desesperada, la religió mateixa, en la seva prèdica, no s'allibera del bon o mal ús que se'n pot fer, de la Bíblia en aquest cas.

Altres temes se superposen al central i són objecte de crítica o de comentaris satírics. El matrimoni, la volubilitat de l'opinió pública, la cobdícia, la feblesa, l'amor mateix; curiosament, la condició femenina és blanc de dards satírics al llarg de tota la pel·lícula, des de l'amabilitat del pescador Birdie ("ah noi, el que una dona és capaç de carregar a un home quan es descuida!") fins a la feroç misogínia de Powell, passant per les reflexions un punt melangioses de la pròpia senyora Cooper ("Ai, que beneïtes són les dones...unes paraules a la llum de la lluna, i, vulguis que no, jo carregaré amb les conseqüències").

Willa i Rachel

Val la pena aturar-se un moment i contemplar la manera tan oposada de viure la religió cristiana que representen els personatges de Willa Harper i Rachel Cooper.

Willa, dona crèdula i influenciable, passa més temps per la botiga xafardejant, per l'església, o de viatge per Sisterville (el nom és prou expressiu) amb el predicador, que amb els seus fillets, sovint a casa del matrimoni Spoon o a la cabana del pescador Birdie (excel·lents secundaris, inoblidable James Gleason, parlant amb el retrat de la seva esposa).

Rachel Cooper procura fer el que ella considera correcte. Dolça però enèrgica i decidida, ha rebut alguns cops de la vida i tracta de superar-los ajudant els nens desfavorits; no en va es compara a "un arbre fort amb moltes branques"; expressions vives del seu caràcter són quan agafa tots els nens i fuig de la cafeteria després del judici, en sentir la massa enfurida contra Powell, per evitar-los la patètica escena d'una multitud de veïns, abans pacífics com anyells, ara cridant i demanant el linxament del fals predicador que tant valoraven. Representen, com Willa, una religiositat on no s'accepta la naturalesa humana, on el mal és rebutjat i es jutja l'altre

violentament, sense compassió, ni desig d'acceptar les pròpies febleses que això implicaria.

Willa representa una fe des del fanatisme, la credulitat extrema i la por, la culpa i l'obsessió puritana pel pecat, el càstig i la pròpia salvació, influïda a més per la misogínia de Powell (recordem la humiliant escena de la nit de noces, on el predicador manipula els naturals desitjos i sentiments de la seva dona i transforma la repugnància personal en afany de puresa). La ceguesa de Willa és enorme, fins a l'extrem de no creure els nens, els seus propis fills, i la porta a l'extrem de negar el mal que té davant els ulls i entregant-se crèdula al seu botxí. L'escena de la missa amb torxes on s'acusa en públic és esgarrifosa i còmica alhora, una qualitat que comparteixen molts altres moments del film.

Una pràctica religiosa molt allunyada de la que fa Rachel Cooper, més propera a la figura de Jesús, des de l'amor, la compassió i la generositat, l'altruisme. Des de l'acceptació sincera de l'altre i la tolerància, el "no jutgeu..." (no queda clar si ella mateixa va ser mare fradrina), la comprensió de la naturalesa humana, amb les seves virtuts i els seus defectes ("aquesta Ruby, no sap agafar un ou sense trencarlo...però és molt bona amb els nens. Una cosa va amb l'altra"). Aquesta acceptació de l'ambigüitat de la naturalesa humana la fa més forta per identificar i encarar el mal, cosa de la qual Willa i la seva comunitat són incapaçs, només saben acceptar ulls closos o condemnar, rebutjar violentament. Rachel Cooper lluita per tractar de fer als nens la vida un poc més agradable en temps difícils, sempre oferint un somriure, un conte, un gest maternal. Dona de principis religiosos insubornables (Powell no l'enganya ni un minut) però sobretot d'accions, predica amorosament amb l'exemple. I, diferència abismal amb Willa: sap que l'esperança, la fe, radica en els nens més que no pas en els adults, i a aquests es dedica i *els creu* (Rachel: "No saludes el teu papà?". John:

"No és el meu pare!". Rachel. "No. Ni tampoc és predicador!"). Ensenya amb amor, sense càstigs. En una escena de gran delicadesa, s'adona que el petit John s'aparta del grup per sortir al balcó en veure el llibre de la Bíblia, sent recel després de veure el mal ús que el seu padrastrer n'ha fet. Amb quanta paciència aconsegueix, poc a poc, d'interessar novament el seu petit amic en explicar la història de Moisès, com qui explica un conte, fent-la propera al que John i Pearl han viscut. Es tracta d'arrencar del cor del nen la por que el predicador havia sembrat. No per casualitat la senyora Cooper evoca la figura de Jesús, mentre el predicador parla *sempre* de Jehovà: en la seqüència final, quan el fals predicador assetja la casa on viuen Rachel i els nens, es produeix un singular combat musical. Powell canta la seva amenaçadora cançó, extreta d'un himne religiós, "Leanin', la veu de la sra. Cooper-Lillian Gish se li uneix completant la lletra ("Lean'on Jesus"), fins a aconseguir que la seva veu soni tan clara com la d'ell, que calla i es retira a la foscor de què venia.

La noche del cazador és també un fort al·legat contra l'avarícia, el poder corruptor dels diners. Veiem personatges empesos a accions desesperades per la penosa situació econòmica que patí el país després durant la depressió. En la colpidora escena de la detenció de Powell a la llum del dia, assistim a la reacció de Johnny en reviure la detenció del seu pare i fer volar els diners, en una mena de catarsi contra aquest pes insufrible, un acte de rebel·lia contra tot el mal que ha vist provocat per un grapat de dòlars, que no per casualitat Rachel Cooper rebutjarà.

Per Nadal, Rachel accepta el petit regal de John —un fruit, molt escaient amb les seves paraules— com el més valuós, acostant-se'l al cor en una escena de gran tendresa. I com a l'inici, la càmera es tanca sobre el rostre somrient, cansat i esperançador de Gish. ■

